

А.В. ДОБРИДЕНЬ

Уманський державний педагогічний університет імені
Павла Тичини, м. Умань

ПРОБЛЕМА САМОСТІЙНОГО ПОШУКУ ІНФОРМАЦІЇ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА А. МАКАРЕНКА

Ключові слова: самоосвіта, безперервна освіта.

Перетворення, які відбуваються у суспільно-політичному, економічному і культурному житті України, – реалізація державного курсу на безперервну освіту, значне зростання інформації обумовлюють необхідність значного підвищення самоосвітньої підготовки учнівської молоді. За цих умов проблема інтелектуального самовдосконалення особистості розглядається як стрижнева для загальноосвітньої школи. Від того, як успішно вона буде розв’язуватися, залежить повнота реалізації кожним учнем свого інтелектуального потенціалу впродовж всього життя.

Професійно-педагогічна самоосвіта спрямовується на отримання і поглиблення знань, удосконалення наявних знань чи набуття нових з метою досягнення бажаного рівня, а також пошук нової інформації. Завдяки самоосвіті учень реалізує власні пізнавальні інтереси та потреби, розвиває індивідуальні та особистісні якості.

Перед навчальними закладами постає завдання – створити сприятливі умови для всебічного розвитку особистості, розвивати високий рівень мислення, забезпечити учнів глибокими і міцними знаннями, практичними вміннями та навичками, необхідно сформувати інтелектуальну еліту, особистість вихованця як творця. Отже, основною категорією неперервної освіти є розвиток особистості, людини як суб’єкта діяльності і спілкування, культури і відповідальності.

Але виникає багато проблем, пов’язаних із невідосконалою освітньою діяльністю у школі. Дослідження показують, що учні втрачають пізнавальний інтерес. Втрата бажання вчитися залежить від жорсткої регламентації навчального процесу,

від відсутності свободи вибору напрямку у навчанні, незацікавленість вчителів особистими можливостями учнів, перевага авторитарних методів навчання. Для всіх видів професійних навчальних закладів, починаючи від школи і до системи підвищення кваліфікації, притаманна шаблонність освітньої діяльності. Це є недоліком системи неперервної освіти.

Щоб розв'язати цю проблему, неперервна освіта повинна охоплювати усі категорії населення від дошкільнят до пенсіонерів. Вона має розширювати можливості людини у розкритті своєї індивідуальності, підвищувати культурний і професійний рівень.

Перед країною постає *практичне завдання* – побудувати ефективну систему безперервної освіти. Можна з повним правом сказати, що *homo sapiens* у XXI столітті – це та людина, котра постійно навчається, пізнає. Ми бачимо, що процес самоосвіти належить до фундаментальних проблем у педагогіці.

Дослідженням процесу самоосвіти займалися відомі педагоги сьогодення – В.Бондар, Л.Виготський, М.Гриньова, В.Давидов, М.Євтух, І.Зязюн, Г.Костюк, В.Кремень, В.Кузь, С.Ніколаєнко, С.Рубінштейн, О.Савченко, Н.Туринська. Серед педагогічних досліджень даної проблеми звертають на себе увагу праці: А.Громцевої, С.Єлканової, М.Касьяненко, І.Кобилянського, В.Козакова, Б.Ломова, К.Платонова та ін., в яких розроблені нові підходи до планування та організації самоосвіти, впровадження її засобів у навчальний та позанавчальний процес, питання професійної самоосвіти.

Аналіз сучасного стану проблеми формування навичок самоосвітньої діяльності показав, що в умовах інформаційного суспільства без уміння самостійно працювати, без стійкого бажання удосконалювати свої знання учень нездатний самостійно вирішувати складні завдання. Процес формування навичок самоосвіти складний і є основою навчально-пізнавальної діяльності. При вмілому застосуванні педагогічних методик навчання старшокласників відбувається швидше і продуктивніше.

Самоосвіта все більше набуває характеру обов'язкового елементу праці. Тому необхідно кожного члена суспільства навчити навичкам самоосвітньої діяльності і прищеплювати позитивне ставлення до неї. Важливою передумовою цього явища є включення самоосвіти до навчального процесу загальноосвітньої школи. При цьому цілком очевидно, що навчити учнів формувати навички самоосвіти і прищепити їм прагнення до цього може лише досвідчений педагог.

Саме тому перед нами постає *завдання* розв'язати цю проблему та впровадити систему навичок у практичну роботу школи.

Досліджуючи процес самостійного пошуку інформації, ми звернули увагу на роздуми видатних вчених – В.Сухомлинського та А.Макаренка. Вони належать до мислителів, вислови яких цитують як незаперечний доказ педагогічної думки.

Педагогіка В.Сухомлинського – це педагогіка толерантності, педагогіка гуманізму, педагогіка віри в неповторність кожної дитини, педагогіка талановитого вчителя, який своєю наполегливою працею творить особистість громадянина вільної, незалежної України, – педагогіка XXI століття.

Актуальними сьогодні є погляди Василя Олександровича на процес самоосвітньої діяльності, що розглядається як найважливіший елемент шкільного навчання.

Виховати людину – це значить виховувати в неї вимогливість до самої себе. А це можливо лише тоді, коли людину не вести постійно за руку, а давати їй змогу діяти самостійно, щоб вона відповідала сама за себе, виробляла власну життєву позицію [3, с.235].

Спостереження вченого-педагога показали, що дитина – це допитливий дослідник, відкривач світу. Вчителю необхідно відкрити перед дитиною „чудовий світ у жи-

вих фарбах, яскравих і трепетних звуках, казці та грі, в особистій творчості, в красі, що надихає її серце, у прагненні робити добро людям” [2, с.32].

Таким чином, гуманістичний підхід виробляє в дітей незалежність, самостійність, наполегливість до знання, сприяє формуванню і розвитку уяви, творчого мислення, фантазії, успіху. Але такий принцип може реалізуватися завдяки наступним передумовам:

- врахування системності, послідовності, наступності в навчально-виховному процесі;

- розвиток самостійності і творчості школярів

- необхідність формування вмінь та навичок для самостійного пошуку знань;

- використання ефективних форм та методів у роботі з учнями.

З метою формування навичок самоосвітньої діяльності В.Сухомлинський у навчально-виховному процесі радив застосовувати наступні методи: продуктивна праця, дослідження, експеримент, самостійне вивчення життєвих явищ, літературних джерел, літературно-творчі спроби. Важливим методом, що активно впливає на процес самоосвіти, педагог вважає вміння працювати з книжкою. Вона є джерелом творчої індивідуальності особистості. Василь Олександрович бібліотеку називає найважливішою складовою своєї педагогічної системи. Радить кожному мати свою особисту бібліотеку, аби можна було постійно користуватися книгами, читати і перечитувати їх. „Школа і книга поняття нероздільні”, – наголошував класик педагогіки і разом зі своїми колегами створював у школі справжній культ Книги. Адже ми знаємо, що розвиток самоосвіти неможливий без самостійного пошуку літератури. Книга – це джерело знань, нових відкриттів, це скарбниця, де зберігаються роботи, думки сучасності і багатьох попередніх поколінь, вона відкриває двері у далеке минуле, допомагає глибоко пізнати, зрозуміти і вивчити минуле, щоб використати його для побудови нового суспільства.

Самоосвіта особистості – це переважно робота над книгою, тому кожен повинен навчитися працювати з книжкою, вміти так читати, щоб повністю вичерпувати її зміст. В.Сухомлинський дає цінну пораду: „ваші знання, ваша жадоба пізнання, пристрасть до читання – це могутнє джерело виховної сили вашої особистості... Беззупинно завжди поповнюйте свої наукові знання... Здібності виховуються тільки здібностями, нахили – нахилами, покликання – покликаннями” [4, 561-562].

У школі В.Сухомлинського для кожної дитини були створені всі необхідні умови для самопізнання та саморозвитку – на уроці та в позаурочний час. Щороку в Павлівській школі функціонувало близько 50-70 гуртків, де діти мали можливість випробувати свої сили і здібності в певній сфері діяльності, що сприяло розвитку їхніх прагнень і досягнень у майбутньому, допомогло з вибором професій.

Підсумовуючи вищесказане, хочемо наголосити, що завдання кожного педагога – дати учням не лише певну суму знань, а й привити вміння та навички до самостійного пошуку знань, розвинути в них прагнення, бажання займатися самоосвітою. Необхідно зусилля всіх учителів шкіл спрямувати на збереження, творче впровадження і розповсюдження ідей видатного вченого.

Мета особистісно зорієнтованої освіти не сформувати і навіть не виховати, а знайти, підтримати людину і закласти в ній механізм саморегуляції, самозахисту, саморозвитку, самовиховання та інші необхідні риси, які допоможуть дитині в майбутньому при взаємовідносинах з людьми, природою, культурою.

Педагогічна спадщина В.Сухомлинського актуальна і сьогодні. Вона і надалі даватиме усім вчителям та викладачам ВНЗ можливість збагачувати власний досвід

для успішного навчання та виховання підростаючого покоління. А своїм життям та педагогічною діяльністю Василь Олександрович довів, що серце його було наповнене любов'ю до дітей, гуманним ставленням до всього живого.

Особливу увагу проблемі підготовки до професійної самоосвітньої діяльності надавав свого часу А.Макаренко. “Творча праця можлива тільки тоді, – говорив педагог, – коли людина ставиться до роботи з любов'ю, коли вона свідомо вбачає в ній радість, розуміє користь і необхідність праці, коли праця робиться для неї основною формою виявлення особистості й таланту. Таке ставлення до праці можливе тільки тоді, коли створилась глибока звичка до трудового зусилля...” [1, с.41], така необхідна учневі для самостійного пошуку знань.

А.Макаренко мав велике бажання, прагнення до поглибленого засвоєння дисциплін під час навчання в Полтавському інституті. Він глибоко вивчав рекомендовану літературу, читав багато книжок та працював з першоджерелами, іноді додаючи до них свої коментарі. Особисті заняття самоосвітньою діяльністю, самостійність та оригінальність мислення надали можливість А.Макаренку теоретично обґрунтувати та практично довести, що результат розвитку, удосконалення професійних якостей педагога залежить від якості оволодіння майбутніми вчителями технологією самопізнання, самореалізації та самоорганізації діяльності, побудованої на засадах діяльничного підходу [1, с.7]. Багатопланова педагогічна спадщина видатного педагога-новатора А.Макаренка належить до визначних надбань прогресивної вітчизняної культури ХІХ століття.

Головний внесок українських учених у розробку проблеми полягає у тому, що вони пов'язали підготовку молоді до самоосвіти зіставленням засад української національної школи, з боротьбою за її право на існування. В.Сухомлинський і А.Макаренко цілком слушно вважали, що завдання освіти не можна обмежити рамками елементарної грамотності, важливо створити умови, систему методів, необхідних для подальшої самоосвіти. Ці прогресивні ідеї українських вчених, висловлені на різних етапах розвитку національної школи, знаходять відображення у програмних документах сучасної школи різних рівнів – від початкової до вищої.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А.С. Избранные произведения: В 3-х т. – Т.1. – К.: Рад. школа, 1983. – 515 с.
2. Сухомлинский В.О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори: В 5-ти т. – Т.3. – К.: Рад. школа, 1977. – 279 с.
3. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю. – К.: Рад. школа, 1988. – 310 с.
4. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа. Розмова з молодим директором // Вибрані твори в 5-ти томах. – Т.4. – К.: Рад. школа, 1977. – 638 с.

А.В. Добрыдень

Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины,
г. Умань

ПРОБЛЕМА САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ПОИСКА ИНФОРМАЦИИ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ НАСЛЕДСТВЕ В. СУХОМЛИНСКОГО И А. МАКАРЕНКО

В статье рассматриваются исторические взгляды известных ученых-педагогов на процесс самообразования. Также раскрывается смысл и значение самообразовательной деятельности старшеклассников и акцентируется внимание на проблеме самообразования на современном этапе.

Ключевые слова: самообразование, непрерывное образование.

A.V.Dobryden'

THE PROBLEM OF INDEPENDENT SEARCH IN PEDAGOGICAL HERITAGE OF
V.SUHOMLYNSKY AND A.MAKARENKO

The historical viewpoints of the famous pedagogues on the self-education process are described in the article. The article covers the essence and importance of self-education. Much attention is paid to the problem of self-education at the contemporary stage.

Key words: self-education, lifelong education.

Одержано 11. 03. 2009 р.

Рекомендовано до друку 12. 05. 2009 р.